

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Норма
Рада Стијовић
Ословљавање црквених великодостојника . . . 1

Преиспитивања
Владо Ђукановић
Лаке је с девојкама него с момцима 2

Предлози
Драгољуб Петровић
Лексичка белешка: праворек (праворијек), не правоговор? 5

Осветљавање
Јована Јовановић
Друшћвено-културне иновације и богаћење лексичког система српског језика 6

Ружица Левушкина
Називи за свешћеника и свешћеничке чинове у српском језику 11

Владан Јовановић
Од суште иситине до суштога (јрилоџ лексичко-семантичком ојису јридева сушти) 16

Драгана Цвијовић
Да ли је ѓосјода доцла или су ѓосјода доцла? . 20

Милорад Телебак
Језичко „јујовање” јо Србији и Црној Гори (о деклинацији неких јојонима и извођењу ејника и кјейшка) 24

Запазили смо
Радојица Јовићевић
Власј јшаме, а не Царсјиво мрака (Срјски јревод наслова драме Лава Николајевича Толсјоја Властј тьми) 28

Поводом...
Даринка Гортан Премк
Речи јод луйом 35

Мали савети 39
Одлуке Одбора за сјшандардизацију срјског језика 42
Повеље Мајшце срјске за неђовање језичке кулјуре 45

Писци о језику 54

УРЕДНИЦИ
Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО
Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
МИЛОРАД ТЕЛЕБАК
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1
Телефон: 021/420-199, лок. 265
Издавач: Матица српска
Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Кашарина Сунајко

Коректор
Тајјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Шћефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik-danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

СРП – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

Литература:

- БАЈИЋ ПОДЕРЕГИН, Милка. *Свиџање*. Београд: Југослово, 1987.
- ГРУЛИЋ, Радослав (прир. С. Милеуснић). *Азбучник Српске православне цркве њо Радославу Грулићу*. Београд: БИГЗ, 1993.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–XIX. Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–2014.
- СКОК, Петар. *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика* у 4 тома. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 1971.

Владан Јовановић

ОД СУШТЕ ИСТИНЕ ДО СУШТОГА (прилог лексичко-семантичком опису придева *сушћии*)

1. Придев *сушћии* припада оним речима српског језика које су своју употребу ограничиле на мањи број лексичких спојева и одређене језичке контексте и стилове. Овај придев у неутралној употреби данас се среће у невеликом броју синтагми. Иако се ради о придеву који се у савременој комуникацији налази у мањем броју спојева, употреба неких од тих спојева веома је фреквентна у савременом српском језику. На пример, у синтагми *сушћиа исћина* придев *сушћии* реализује значење „потпун, чисти, апсолутни”, што ћемо илустровати следећим примерима: *Захваљујући нацем њажљивом и радозналом чийаоцу из Исћочног Сарајева, кога је занимало да ли је заиста могуће да САД „зайуре” хидрогенску бомбу, ућврдили смо да је њо сушћиа исћина*¹; *Крв је чудесна сућсианца која живои значи ... И њо је сушћиа исћина*² итд. Затим, синтагма *сушћиа сућројносћ* са сличним значењем придева *сушћии* употребљава се у готово неограниченом броју контекста: *Карјакин је сушћиа сућројносћ ићиичног шахисће. Нема наочаре, не носи џемјер, није дубоко замищљен, није њоџрбљен и не носи шах*³; *Да ли ћемо*

¹ Преузето са интернет странице: <http://politikin-zabavnik.rs/public/posts/chudovishta-na-dnu-mora>, 13. 6. 2017.

² Преузето са сајта <https://kalorijskatablica.com/>, 14. 6. 2017.

³ Преузето са интернет странице: <https://ruskarec.ru/sport/2017/02/15/sergej-karjakin-nova-shahovska-legenda>, 13. 6. 2017.

се, дакле, *и*рајно везаји за особу сујројној йола која има особине *нацеџ* родишеља или ће *и*а особа бији *сушија* *сујројности* *йо*ме родишељу⁴, а у сличном значењу у поредбеној функцији „исти као неко, једнак са њим” употребљава се придев *сушији* у следећим примерима: *сушији оџац* (РМС), *Иџрао је јединсџивено, од џлаве до џеџе ... био је сушији онај Ајдук Вељко* (Срем., РМС), *Хришћанин је сушија слика Хрисџова* (Богдановић 2008: 20) итд.

Придев *сушији*, као што се види у опису лексичког значења, има неколико синонима којима се у датом контексту може исказати његов садржај. Тако се, уз поменуте лексичке спојеве, користе и семантички еквивалентне синтагме као *йука истина*, *чисти сујројности*, *исти оџац* и сл. На нивоу творбе речи придев *сушији* налази се у твореницама као лексички део речи заједно са другим творбеним елементима, при чему најраширенију употребу у општеупотребном језику има именица *сушијина* и њен дериват – придев *сушијински*. Обе поменуте речи у себи садрже корен *сушиј-*.

2. Посматрано из историјскојезичког угла, придев *сушији* у српском књижевном језику представља континуант црквенословенског партиципа презента свџий од глагола *быти*⁵ (Ремнёва и др. 1999: 214), одакле је изведена и апстрактна именица на *-ина*: *сушијина*. Истом творбеном гнезду припада и придев одређеног вида са префиксом *на-*: *насушни* „без којег се не може, преко потребан, неопходан”, такође са специјалном употребом у црквеном, богословском контексту: *хлеб насушни* (Скок, под бити¹); *Обоџословљеносџи наше беседе Духом Свеџим о Првом Теолоџу Цркве Госџоу Исусу Хрисџу ... насушна је йоџреба у служби боџословској и црквеној* (Перовић 2011: 15).

3. Сама реч *сушији* у функцији мотивне речи (основе) улази у састав твореница које примарно припадају православном богословском дискурсу, о чему нас упућују издвојени примери:

једносушијан а. „који је исте суштине, исте природе, једнобитан (о Светој Тројици).” – И данас молим свакога од вас да држите веру у свету једносушну и нераздељену Тројицу (Мил. М. Ђ., РСАНУ); б. „једнак, исти по својој суштини, природи уопште”. – Једна суштина ... проходи ове две заповести [о љубави]; по свему оне су једносушне (Поп. Јуст., РСАНУ); Та проповед је увек и у свему једносуштна (!) са проповеђу једне, Свете, Саборне и Апостолске цркве о истој, о правој вери (Перовић 2011: 74);

јединосушијан (исто што и једносуштан). – Поклањам се оцу и сину и светоме Духу, Тројици јединосушној и нераздељној (Дан. Ђ., РСАНУ);

⁴ Преузето са интернет странице: <https://www.ana.rs/forum/index.php?topic=35136.0> 13. 6. 2017.

⁵ Сличну етимолошку везу према глаголу *быти* има облик 3. л. јд. през. *јесџ(е)* од којег су настале следеће творенице: *јесџесџиво*, *јесџасџиво* ‘бивство’ и даље изведенице: *јесџиасџивен*, *јесџиасџивеница* ‘природопис’ итд. (в. Скок, под бити¹). Такође, етимолошки посматрано, исти корен као и придев *сушији* имају следеће речи: *одсушан*, *одсушности*, *йрисушан*, *йрисушности*, *йрисушџиваји* (Скок, под бити¹; Фасмер, под сушиј).

једносушности „особина онога који је једносуштан, који је исте суштине, природе (о Светој Тројници)”. – Логос је личност различита од Бога Оца, али је с њим у најтјешњој животной и суштинској заједници, јединству, једносушности – иако су они два посебна лица (Суботић 2016: 13) итд.

Синонимну употребу према придеву *сушћии* има придев *сушћиасћивен* у значењу „прави, истински” (РСАНУ). Рјечник хрватскога или српскога језика (РЈАЗУ) наводи глагол *сушћиасћивовати* „бити, бивствовати” преузет из Поповићевог Српско-немачког речника, а отуд и глаголску именицу *сушћиасћивовање*.

4. Поред описаних значења придева *сушћии*, која се у неутралној употреби реализују у одређеним везаним спојевима, у богословским контекстима придев *сушћии* употребљава се у атрибутој служби уз Господа, а његов појмовни еквивалент другим речима исказује се изразом ‘*који јесте*’:

Трезвење и неамбициозности ... су и ограда од уменикове релативизације ... самога Јеванђеља Сушћииога Госиода Исуса Христиа (ПЕРОВИЋ 2011: 46), односно ‘*онај који јесте*’ уколико је придев употребљен у именичкој служби:

*Љубоийијујући о ирироди Сушћиио (Оног Који јесте), не заустављај се на томе щиа Он није, већ ономе щиио Он није додај и оно щиио Он јесте*⁶.

Према Р. Левушкиној, „то је у хришћанској традицији јединствено самоименовање Божије” (ЛЕВУШКИНА 2013: 170). Црквенословенски рефлекс партиципа презента најбоље се очувао у овој функцији. А то што се лексема *Сушћии* често пише великим почетним словом говори управо о томе да се њоме означава сам Господ Бог. Дакле, у граматичком смислу лексема *сушћии*, -а, -о (и Сушти) у овим контекстима представља најближи континуант поменутог партиципа.

5. Иако је у савременим текстовима српског православног богословља употреба придева *сушћии* врло фреквентна, у описним речницима савременог српског језика (двама Матичиним речницима, вишетомном и једнотомном), осим квалификатора цсл. који упућује на црквенословенско порекло речи, употреба придева *сушћии* у примарном, религијском значењу са партиципском функцијом „који јесте”, као и са именичком функцијом „онај који јесте” за именоване самог Господа – Сушти, није илустрована примерима нити је то значење у њима дато.⁷

Имајући у виду речено, предлагемо да речи попут придева *сушћии*, које и по пореклу и по комуникативној функцији примарно припадају црквеном језику, у описним речницима српског језика буду обрађене тако што ће се

⁶ <http://www.verujem.org/alfejev/1%20Cutanje%20i%20rec.htm>, 14. 6. 2017.

⁷ У РМС дата су значења: а. Прави, истински, збиљски, са примерима у спојевима: сушта истина, сушто дете, сушта проза, сушто колебање, сушта лаж, и б. исти, истоветан: сушти отац, сушти онај Ајдук Вељко. Иста значења пренета су и у једнотомни речник МС (РСЈ).

прво описати примарно – у овом случају специјално, термилошко – значење, а тек потом дати изведена, секундарна значења на нивоу општеупотребног језика. Поред тога што ће се на тај начин уз опис термилошког значења придева *сушћии* указати на његову примарну употребу у систему функционалних стилова српског језика, навођењем изведених значења после термилошког пружиде се још један пример детерминологизације специјалне лексике као једног од начина настанка полисемије у савременом српском језику.

Извори и литература:

- БОГДАНОВИЋ 2008: Димитрије Богдановић (прев.), Свети Јован Лествичник, *Лествица*, Романов, Бања Лука.
- ВУК, Рјечник: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, четврто државно издање, у Београду 1935.
- ЛЕВУШКИНА 2013: Ружица Левушкина, Теоними у савременом српском језику, у: Ј. Грковић Мејдор, К. Кончаревић (ур.), Теолингвистичка проучавања словенских језика, у: *Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, књ. 5, Одељење језика и књижевности, Српска академија наука и уметности, Београд.
- ПЕРОВИЋ 2011: Давид Перовић, *Пројаве хришћанског ејоса у Домостроју сјасења, кроз личности, и у бојословљу. Сјослови о хришћоидији као нарави јо Христју и о нарави аидихристјовској*, Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, Београд.
- РЕМНЉВА И ДР. 1999: М. Л. Ремнља, М. Л. Ремнља, В. С. Савельев, И. И. Филичев, *Церковнославјанскиј језик*, Филологическиј факултет, Москва.
- РЈАЗУ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–X XI II. Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*. Матица српска – Матица хрватска (I–III), Матица српска (IV–VI), Нови Сад – Загреб, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–. Београд: САНУ, 1959–.
- РСЈ: *Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- СКОК: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- СУБОТИЋ 2016: Оливер Суботић (ур.), *Православни мисионар*, св. 348, март–април 2016.
- ФАСМЕР 1986: Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Б. А. Ларина (ур.). I–IV. Москва: Прогресс, 1986.